

Hans Krabbendam

Praten op papier

Immigrantenbrieven uit Amerika en hun mogelijkheden voor historisch onderzoek

Immigrantenbrieven zijn door historici benut voor onderzoek naar algemene patronen en unieke elementen in migratie-ervaringen. Dit artikel volgt het gebruik van deze brieven in de context van de Europese emigratie naar Noord-Amerika. Door doelgerichte acquisitie van deze brieven is er meer aandacht ontstaan voor de representativiteit van de brieven en de aard van het communicatiemiddel. Uit dit artikel zal blijken dat brieven meer zijn dan handige citatentrommels en dat ze het inzicht kunnen vergroten in de geschiedenis van emoties, generaties en moderniseringsprocessen, die op hun beurt weer nieuw vergelijkend onderzoek mogelijk maken.

Op maandag 29 april 1915 liep Dirk Polder, een Nederlandse emigrant in Californië, naar zijn brievenbus voor zijn huis in Montebello, ten oosten van Los Angeles. Hij haalde er zeker acht brieven uit, die hij toevoegde aan de stapel die hij net van acht andere familieleden en kennissen uit Nederland had ontvangen en bracht enthousiast verslag uit van de oogst van de afgelopen dagen in een brief aan zijn kinderen in Nederland:

Gisteren en eergisteren en vandaag en maandag, l.l. ging ik zelf de post halen, een stap of wat lopen, en men ziet een paal of 6 staan, de een wat langer als de andere en ook lang niet even precies recht, maar daarop een trommel, 't lijk wel een broodbus op een plankje op een paaltje. Maar zoo ik zeide ik ging zelf, Jans of Ant brengen de post nog al eens mede uit school, ze komen er langs, maar nu waren we nieuwsgierig. Want! Want, we hadden nog niets van Marie, Dirk en Cor, dus maandag er op uit en zoo tot vandaag den 29e en ja, de vlag overeind dan is er wat in en ja, er

Krabbendam

was bijna geen uithalen aan. Van Marie, Dirk, Cor, Zw. Pitters, Koba, Mevr. Hartman, Zw. Paap, de Fam. V. Kampen. We hadden reeds van Marinus neef, Betje Bronder, Zusters van de Spiegel, van Tante Louise en Loe, Jacob en oom Jacob en Tante Riek, Adriana Bosman. Van allemaal heerlijke tijding en dat in oorlogstijd.¹

De gretigheid van Dirk naar nieuws uit Nederland valt te verklaren uit het feit dat hij nog maar acht maanden in Amerika was en dat de Eerste Wereldoorlog net was uitgebroken. De bijna zestigjarige hovenier was nog met al zijn vezels aan Nederland verbonden en had tijd geïnvesteerd om zijn netwerk te onderhouden. Deze intensieve briefwisseling, die van 1910 tot 1941 liep, was uitzonderlijk lang in immigrantenkringen, omdat de meeste emigranten hun correspondentie verwaarloosden als het nieuwe eraf was en verreweg de meeste brieven werden weggegooid. Voor onderzoekers is de collectie een goudmijn vanwege de omvang van ruim vijfhonderd brieven en de verscheidenheid aan deelnemers. De spil van de collectie was Dirks vrouw Cornelia Polder-Hemerling. Net toen de Eerste Wereldoorlog in augustus 1914 uitbrak, vertrok de zesenvijftigjarige huisvrouw, en moeder van negen kinderen, met haar man en twee dochters van elf en vijftien van Ockenburgh, bij Den Haag, naar Montebello. Daar schaarde ze zich bij drie getrouwde zoons die in 1907 waren gearriveerd en daar inmiddels een goedlopende bloemenkwekerij hadden opgebouwd en gezinnen hadden gesticht.²

De belangrijkste ontvanger van deze collectie was Cornelia van der Baan, één van de vier kinderen die achterbleef (één broer zou later nog volgen). Toen haar ouders en twee jongste zussen vertrokken, was ze net vijftientig en getrouwd met het hoofd van een christelijke school te Roosendaal, Anton (Toon) van der Baan, die door een handicap aan zijn been niet in Amerika zou worden toegelaten uit vrees dat hij zijn eigen brood niet kon verdienen. Deze unieke, omvangrijke collectie biedt een goed uitgangspunt om het belang van brieven voor migratie-onderzoek te illustreren. Het feit dat deze brieven bewaard zijn gebleven, maar de antwoorden niet, doet vermoeden dat een brief uit Amerika meer status had dan een brief uit Nederland.

Emigrantenbrieven

De immigrantenbrief verscheen als aparte categorie van correspondentie dankzij het massale karakter van de Europese emigratie naar de Verenigde Staten in de negentiende en twintigste eeuw. De gelijktijdige

in een brede kring, zodat er door de praktijk een modelbrief ontstond. Andere nationaliteiten, zoals de Litouwers, volgden juist boeken met schrijfvorbeelden. In de zoektocht naar authentieke geluiden van gewone mensen werden gepubliceerde brieven door de eerste generatie immigratie-historici aan het begin van twintigste eeuw als onbetrouwbaar afgewezen, maar ze ondergaan nu een herwaardering als onderdeel van een immigratiecultuur waaraan landverhuizers en redacteurs bijdroegen en die een groter bereik hadden dan privécorrespondentie.⁴

Brieven uit Amerika onderscheidden zich van brieven van 'thuis' door de ongelijkheid in bekendheid met de omgeving van de geadresseerde en de expliciete verwerking van de kennis van twee culturen. De landverhuizer kende de omstandigheden van zijn lezers, maar omgekeerd was dat veel minder het geval. Naarmate de gelegenheid om terug te keren verminderde, beschouwden veel emigranten de afstand met de achterblijvers als onoverbrugbaar en staakte de brievenstroom op termijn. Cornelia klaagde in 1937, twintig jaar na haar emigratie, dat haar oudste zoon maar een of twee keer per jaar een brief schreef.⁵

Aangezien de Nederlandse emigratie naar de Verenigde Staten een permanent karakter had, kregen brieven uit Amerika een bijzondere status. Daardoor maakten de meeste emigranten een omslagpunt in het zelfbewustzijn door. Dat moment trad op als er genoeg sociaal en financieel kapitaal was opgebouwd om zonder steun van 'thuis' te kunnen functioneren. Voorbeelden daarvan zijn de gezinsomvang, gemeenschap met familieleden, vrienden, maatschappelijke stijging en goede vooruitzichten door een besef van politieke stabiliteit en economisch mogelijkheden. Zo drong het besef door dat Amerika Europa meer te bieden had dan omgekeerd. Dat besef werd gevoeld doordat de Verenigde Staten zich expliciet als nieuwe natie presenteerden, wat het verwachtingspatroon voor immigranten bepaalde. De onafhankelijkheid van de Verenigde Staten versterkte de verwachting van gevestigde Amerikanen dat nieuwe immigranten, die immers vrijwillig naar hun land kwamen, hun oude bestaan van zich af zouden schudden en Amerika zouden omarmen. Immigrant voelden de druk van een nieuwe loyaliteit en herhaalden de geluiden over de unieke positie van Amerika die ze om zich heen hoorden. Ervaren briefschrijvers toonden zich zelfbewuster dan degenen die onervaren waren, maar de opzet van de brieven verschilde niet.⁶

POST CARD

THIS SIDE FOR CORRESPONDENCE

ANGELAS CA
NOV 25
8-PM
912

WORLD'S PANAMA-PACIFIC EXPOSITION 1915
SAN FRANCISCO

PLACE POSTAGE	
Domestic	1c
Island Possessions	1c
Canada	1c
Cuba	1c
Mexico	1c
Panama	1c
Foreign	2c

Dear Conger's ..
Nov 24 '12
.. duno nu may
.. bijde een brief
.. te danken voor de brief
.. gaar niet heel
.. of hem te is er nog
.. het b.v. de eerste
.. met de lange tijd
.. de beste en beste
.. in de wereld te danken

Mrs M. Wernsen
"duno"
Heelsum
Holland

B 168
On the Road of Thousand Wonders

Gebruik van brieven

Juist de immigrantenbrief, als neerslag van de ontmoeting van verschillende culturen, heeft de aandacht van historici getrokken. Zij hebben deze brieven op drie manieren als bron voor migratieonderzoek gebruikt: eerst als illustratiemateriaal voor een groeps geschiedenis, vervolgens als middel om de gewone man/vrouw aan het woord te laten en hun perspectief te laten zien, en meest recentelijk als een bron voor transnationaal contact.

In de eerste wijze van gebruik voegden historici met citaten uit brieven kleur en detail toe om abstracte analyses of algemene conclusies te illustreren. Deze verwijzingen hadden vooral tot doel de omgeving en de context van de immigrantengroep te karakteriseren. Het ging de auteurs daarbij dus niet om de persoonlijke ontwikkeling van het individu en zijn of haar bewustzijn maar om een kwalitatieve invulling van kwantitatieve gegevens. Een wetenschappelijke doorbraak was de publicatie van *The Polish Peasant in Europe and America* door Florian Znaniecki en William I. Thomas, een sociologische studie over de onderlinge solidariteit van Poolse families in de Verenigde Staten net na de Eerste Wereldoorlog. De onderzoekers gebruikten brieven en andere privédocumenten om na te gaan hoe immigrantengezinnen die uit elkaar waren gerukt in die onzekere situatie een nieuwe levenswijze vorm gaven.⁷ De egodocumenten werden benut om het contrast te versterken tussen de cultuur van vertrek en die van vestiging. Zodra etnische groepen de pioniersfase ontgroeiden en zelfbewust hun oorsprongsverhaal gingen opschrijven, werden de brieven van belang.

In de jaren zestig zorgde de nieuwe focus op sociale geschiedenis voor groeiende belangstelling voor de 'gewone' man en vrouw. Immigrantebrieven brachten de menselijke dimensie in het wetenschappelijk verhaal en waren een middel om ervaringen van een nationale groep te beschrijven. Historici die zelf nazaten van immigranten waren verzamelden collecties, publiceerden deze als directe getuigen van de immigratie-ervaring en breidden zo de functie van deze brieven uit. Deze historici waren niet alleen geïnteresseerd in de ervaringen van de schrijvers ten tijde van unieke historische gebeurtenissen zoals een oorlog, staking, crisis, of natuurramp, maar vooral ook in hun persoonsontwikkeling. Veel van deze publicaties waren gericht op het beschrijven van het assimilatieproces van een specifieke nationale groep in de Verenigde Staten. In het Nederlands taalgebied gebruikte Pieter Stokvis in zijn proefschrift uit 1977 brieven van Nederlandse immigranten als rijke informatieve bron om de motieven en ervaringen van de golf landverhuizers

in de jaren 1846-1847 te analyseren.⁸

In de jaren negentig van de twintigste eeuw, hadden vele etnische instellingen zoals Heritage Hall aan Calvin College, een door Nederlanders gestichte universiteit in Grand Rapids, Michigan, systematisch brieven verzameld en gepubliceerd waardoor een derde fase mogelijk werd. De omvang van de collecties maakte het mogelijk om brieven integraal als bronnenpublicaties te laten verschijnen, waardoor de immigrantenbrief als cultuurobject onderwerp van studie werd. Naast aandacht voor de inhoud, gingen historici als Walter Kamphoefner en David Gerber het schrijfproces analyseren. Uit standaardopeningen, die in eerder gepubliceerde brievencollecties vaak werden weggelaten, blijkt de creatieve kracht of de beïnvloeding van godsdienstige of politieke overtuiging, die in de geest had postgevat en werd doorgegeven. De zin 'Door Gods grote goedheid maken wij het wel' laat bijvoorbeeld zien dat de schrijver zich bewust is van een groter verband. Dit soort rituele openingszinnen onthult de aanwezigheid van complexe structuren die functioneerden in het bewustzijn van gewone correspondenten.

Daarnaast verkregen historici het inzicht dat de 'briefproductie' functioneerde in een samenspel met andere informatievoorzieningen zoals kranten, brochures, en zelfs films, die de grens tussen publiek en privégebruik verlegden.⁹ Het verspreidingsgebied van de informatie nam toe op het moment dat de brieven werden gepubliceerd. Deze brieven werden gepresenteerd als eerlijker dan brochures of rapportages. Publicatie verschoof de functie van een brief van het privé-domein naar het publieke domein. De publiciteitswaarde was groot en diende vaak financiële belangen van de kranten en van grondspeculanten omdat ze graag gelezen werden en potentiële klanten opleverden.

Aard van de bron

De brief als bron wordt rijker naarmate er meer informatie over de totstandkoming van de bron beschikbaar is. Antwoorden op vragen als: Wie schreef de brief? Wat was zijn/haar achtergrond, leeftijd, et cetera.? Schreef hij/zij de brief alleen of met anderen? Zat er regelmaat in de briefwisseling of was die incidenteel? Wie lazen de brieven? Was de communicatie wederzijds of was het vooral een eenzijdige vorm van berichten verzenden? De omstandigheden waarin de brieven functioneerden, kunnen duidelijk

Krabbendam

maken waarom over sommige onderwerpen uitvoerig en over andere zeer summier werd bericht. Informatie over de totstandkoming van de brievencollectie vergroot de waarde van deze bron.

Door correspondentie onderhielden migranten hun (intieme) relaties, maar de vorm was minder persoonsgebonden dan men zou verwachten. De indeling van de brieven was voorspelbaar. Na een begroeting volgde een gezondheidsrapport van de schrijver, het wel en wee van vrienden en bekenden, de economische omstandigheden, gezinsuitbreiding en verlies, aankopen, veranderingen in kerk en buurt om vervolgens af te sluiten met welgemeende wensen en een oproep om snel terug te schrijven. Brieven die door een hele familie werden gelezen, vergrootten het bereik, maar konden ook de schrijver afremmen om al te persoonlijke ontboezemingen te delen. De familie Polder gebruikte 'aanhalige' taal om de afstand te overbruggen, maar waren terughoudend in hun rapportage over ruzies. Ze stuurden wederzijds portretten en zetten die op een prominente plaats. De ouders spraken de foto's toe en behandelden ze als personen:

en kijk, daar kwam zoo waar de jarige Corritje met haar zusjes 's middags hier aan, zoodat ze met 't theedrinken bij ons op tafel stonden, ik kon mijn oogen er niet van afhouden en nu staan ze bij ons in de slaapkamer. Als ik 'morgens mijn haar kapt kijken ze mij aan, dat kastje waar zij op staan, is een kastje met een spiegel er aan, er staan nog meer portretjes op, en zoo dikwijls ik in dat kastje moet wezen, heb ik 't gezicht op al die gezichten, wat zien ze er lief uit. O wat zou ik ze gaarne eens levendig zien.

De Polders lieten het eten koud worden om maar eerst de foto's goed te kunnen bekijken. Zo werd het schrijven een vorm van praten, maar dan op papier. De persoonlijke zorg die de jongere zusjes van hun oudere zus hadden ontvangen de identificatie met het moederschap en huishouden versterkten de emotionele band met hun achtergebleven verwanten.¹⁰

De Californische tak voelde zich schuldig als de familieleden zelf goemoedelijk bij elkaar waren. Ze 'kochten' dat schuldgevoel af door de achterblijvers uitvoerig verslag te doen van hun leven, in de veronderstelling dat de achtergebleven gezinsleden het moeilijker hadden dan zij. Dirk en Cornelia voelden zich tekort schieten, omdat ze niet konden bijspringen in het drukke gezin van hun dochter in Nederland. In de eerste jaren van hun verblijf in Amerika schreven de Polders gemiddeld tien brieven per maand. Zelfs het onregelmatige en onvoorspelbare postverkeer tijdens de Eerste Wereldoorlog, waardoor er soms wekenlang niets en dan plotseling zestien

brieven en kaarten op een dag bezorgd werden, remde de correspondentie niet af. De wens om elkaar te zien en de verwachting dat dat ook zou gebeuren was een drijvende kracht achter de correspondentie. Nadat moeder Cornelia in 1923-1924 een jaar lang in Nederland verbleef en alle behoefte aan nieuws bevredigd had, daalde het aantal brieven aan deze dochter langzaam tot een per maand. Het verantwoordelijkheidsgevoel bleef, wat bleek in 1928 toen de broers een wissel voor vijftig gulden stuurden om een logeerprijs van de kinderen van hun oudste zus Marie, die plotseling in Nederland was overleden, te bekostigen.¹¹

Door menig ontvanger werden de brieven bewaard als tastbaar bewijs van de familieband en pas afgestaan aan archieven, musea en erfgoedinstellingen nadat de directe emotionele waarde was verdwenen. In de Verenigde Staten gingen deze instellingen in de jaren zeventig actief brieven verzamelen ten behoeve van etnische groepen die hun erfgoed wilden vastleggen. Deze brievencollecties stelden historici vervolgens in staat de ontwikkeling van een individu te volgen, waardoor ze inzicht kregen in de ontwikkelingen van de samenleving en de cultuur waarin die schrijver zich bewoog. Onderwerpen als gezondheid, leven, geboorte, generatie, relatie, angst, eten en bezittingen zijn niet bij voorbaat triviaal. Vaak hielp het schrijven de persoon om zich bewust te worden van de verandering en de continuïteit in zijn of haar leven.¹² Correspondentie laat zien hoe die uitwisseling tussen vertrekkers en achterblijvers tot stand kwam en werd bewaard. Tussen de briefschrijvers ontstond – expliciet of impliciet – een gedragscode, een patroon van uitwisseling. De brieven waren de eerste (mentale) vorm waarin burgers de grenzen van hun land overstegen in een gezamenlijke emotionele ervaring van landverhuizers en achterblijvers.

Transnationaal perspectief

Immigratiehistorici zijn lang gefascineerd geweest door het assimilatieproces en hebben brieven volop benut om dat proces te reconstrueren. Diezelfde brieven kunnen nu onderzocht worden met nieuwe vragen. Onderzoekers krijgen steeds meer belangstelling voor verbindinglijnen dan voor scheidingslijnen en zoeken nu naast contrasten ook naar overeenkomsten in correspondentie. Brieven worden minder als authentieke en rechtstreekse boodschappen uit een ver en vreemd land gezien en meer als teksten die de neerslag zijn van een vormingsproces en van verwachtingspatronen. Ze

functioneren als schakels in de vorming van een 'migratiecultuur'. Daarmee bedoelen historici het geheel aan activiteiten, herinneringen en ervaringen dat door emigranten en achterblijvers onderling en gezamenlijk gevormd en gedeeld wordt, vanaf het ontstaan van de mogelijkheid van de geografische scheiding tot aan de uiteindelijke mentale vervreemding tussen immigranten onderling en tussen emigranten en achterblijvers.

Deze gezamenlijke immigrantencultuur was mogelijk dankzij transnationale verbindingen en contacten tussen mensen, objecten en ideeën, die zich niet lieten tegenhouden door landsgrenzen. Dankzij deze verbindingen konden migranten blijvend in verschillende nationale arena's opereren. De afstand tussen lezers en schrijvers werd als verscheurdheid beschreven: een landverhuizer voelde zich nergens echt thuis. Cornelia Polder bleef haar voorkeur voor Nederland koesteren. Ze hoopte steeds dat het mooi weer was in Holland als er iets te vieren viel. Dat ging haar jongens te ver. 'Zij gevoelen niet veel meer voor hun Oranjeland', schreef ze begin 1937 en daar kon ze eigenlijk wel inkomen. Intussen bleef ze echter herhalen dat ze de meeste Amerikanen maar lelijk vond.¹³ Dat gevoel paste vooral bij de verlieservaring van de eerste generatie. Wat hen zelf (en veel historici) vaak ontging, was de winst van nieuwe verbindingen. Een transnationale vraagstelling richt zich op gezins- en familienetwerken en verbindt die met instituties zoals regeringen, zakenwereld, kerken, culturele instellingen en verenigingen. Ze kan helpen om de relatieve plaats te bepalen van emotionele en economische banden in immigrantenculturen.

Niet alle negentiende-eeuwse immigranten toonden sporen van transnationaliteit in hun communicatie. Dat verschilde per nationaliteit. De Britse immigranten in Amerika en andere landen van het Commonwealth waren eerder uniek dan representatief voor briefschrijvers uit andere landen. Voor hen was taal minder een obstakel in het onderhouden van hun relaties dan voor anderstaligen. Een vergelijking tussen Britse en Duitse emigranten in Australië maakt dat proces inzichtelijk. De eerste groep verwachtte in een soort moederland aan te komen en zocht vooral continuïteit. De tweede stond veel opener tegenover de nieuwe omgeving.

Paradoxaal genoeg creëerde overheidsbeleid de mogelijkheid van gelijktijdige deelname in twee naties. De staat speelde meestal een indirecte rol. Overeenkomsten in vervoer, posten en geldtransfers schiepen de voorwaarden voor deze transnationale contacten. De sterkste uitingsvormen waren politiek en economisch van aard, omdat die wederkerigheid en

echte betrokkenheid bij het inrichten van de natie opriepen. De intensiteit van het transnationale contact nam toe in tijden van nationale crisis. Oorlog en de vaak daaropvolgende hervormingspogingen bevorderden transnationale participatie. De aard en kracht van transnationale netwerken was afhankelijk van de machtsverhouding tussen de Verenigde Staten en het land van oorsprong en van de identificatiebehoefte onder immigranten, van lijnen van communicatie en vervoer, en van de politieke en economische belangen van immigranten in het land van vertrek.

Een snelle manier om achter de aard van dit soort netwerken te komen is om geldstromen te volgen. Financiële transacties tonen familieloyaliteit (of spanningen), investeringsplannen en schulddelging en een toenemend vertrouwen in banksystemen. Een dergelijk transnationaal perspectief plaatst de rol van remigratie in een ander daglicht. Terugkeer was niet een teken van mislukking, maar versterkte de transnationale netwerken, zeker als remigranten kapitaal meenamen om in het land van oorsprong te investeren. Dit gebeurde weinig onder Nederlandse emigranten in vergelijking met bijvoorbeeld Griekse en Italiaanse lotgenoten omdat Nederlandse emigranten vooral in land waren geïnteresseerd, veelal in gezinsverband vertrok en ze hun levensstandaard niet zouden verbeteren als ze terugkeerden omdat land in Nederland duur bleef.¹⁴

Representativiteit en moderniseringsprocessen

Door de verbreding van de aandacht van de inhoud naar het proces van het schrijven van brieven ontstond er onder historici steeds meer de behoefte om de vraag naar de representativiteit van de bewaarde brieven te beantwoorden. Dat kon alleen dankzij de omvang van een kritische massa die nodig is om het selectieproces te kunnen volgen. De Duitse onderzoekers Wolfgang Helbich en Walter D. Kamphoefner hebben dat deskundig gedaan met een corpus van zeventuizend brieven.¹⁵ Allereerst keken ze naar het niveau van alfabetisme. Voor Duitse emigranten lag de alfabetiseringsgraad in het midden van de negentiende eeuw op tachtig procent. Vervolgens vergeleken ze per regio de sociaaleconomische en demografische kenmerken van emigranten en thuisblijvers. Brieven van vrouwen zijn minder talrijk dan van mannen. Dat kwam deels omdat zestig procent van migranten man was. Die oververtegenwoordiging gold ook voor boeren, ouderen en hoger opgeleiden, dat verklaard wordt door het

Krabbendam

aanbod aan goedkoop land en welvaartsniveau.

Brieven van mensen die goed opgeleid waren, op één plek bleven en in streken woonden die niet door natuurrampen of militair geweld waren beschadigd, hadden de beste kans om bewaard te blijven. De motieven voor vertrek waren voor hen vooral politiek van aard. De lager opgeleiden waren vaker op de vlucht voor financiële moeilijkheden. Afzonderlijke brievencollecties kunnen vanzelfsprekend nooit de hele emigratie-ervaring vertegenwoordigen. De Duitse brieven bleken representatief te zijn voor de economische bevolkingsgroepen.

In tegenstelling tot oudere historische werken behandelen moderne historici de immigrant die in de negentiende en twintigste eeuw naar Amerika trok niet als iemand met een achterstand, maar als een voorloper in de ontwikkeling naar een nieuw bewustzijn, die gekenmerkt werd door de omgang met een zich openvouwende wereld met verschillen in tijd en afstand die steeds verder doordrong in het privéleven. De leefwereld van immigranten werd steeds groter en burgers moesten steeds meer op onpersoonlijke systemen (banken, vervoer, post) vertrouwen, die het leven rationaliseerden. Hoezeer ze ook geworteld bleven in hun traditie, immigranten maakten eerder die ontwikkeling door naar een leven in een wereldwijde en tegelijkertijd onpersoonlijke en abstracte omgeving dan de thuisblijvers.¹⁶ Zo schreven de ouders Polder aan hun dochter dat het leven in Californië zo verschillend was van Nederland. In Nederland waren ze zondag de hele dag thuis, hier waren ze de hele dag op pad. Daar hadden ze nog nooit een auto gereden, hier hadden ze al in 1915 een eerste exemplaar en reden er dagelijks in. Ze meldden vol trots elke nieuwe aanschaf en dat de dochters net zo makkelijk een auto bestuurden als de mannen.¹⁷

Psychologische ontwikkeling

Niet in elke brief wordt het moderniseringsproces duidelijk, daar is op zijn minst een serie voor nodig. Die voorwaarde geldt ook voor het volgen van de persoonlijke ontwikkeling.¹⁸ De Amerikaanse historicus David A. Gerber heeft als geen ander bijgedragen aan de reflectie op de rol van brieven door vergelijkende publicaties van brievencollecties en essays over correspondenties van migranten in allerlei delen van de wereld. Zijn boek *Authors of Their Lives* vestigde de aandacht op de waarde van de brief als object en verlegde de aandacht van de buitenkant van de immigratie-

ervaring naar de mentale binnenkant van de auteurs, naar de psychologische ontwikkeling van landverhuizers en vooral de vorming van hun identiteit. Een beperking van deze aanpak is dat dit perspectief vooral geldt voor ontwikkelde mensen die vaardig met de pen waren, en die daardoor onevenredig het beeld van de immigratie-ervaring beïnvloeden.¹⁹

Omdat de eigen identiteit vooral beleefd wordt in relatie tot anderen, zijn brieven bij uitstek geschikt om het bewustwordingsproces van de kwetsbaarheid van relaties die afstand (en tijd) moeten overbruggen te onderzoeken. Brieven leggen de vorming van een identiteit vast. Gerbers kernbegrip is *negotiation*: het proces van overleg en onderhandelingen dat een voorwaarde is voor een duurzame briefwisseling. Dat overleg vindt gedeeltelijk plaats in het hoofd van de schrijver (veel vaker mannen dan vrouwen; vrouwen waren minder opgeleid) en met de ontvanger. Briefschrijvers moesten leren wat de ontvangers wilden weten, wat ze konden begrijpen, welke toon ze moesten aanslaan, hoe vaak ze moesten schrijven en hoe lang ze moesten schrijven. Ze waren tegelijkertijd ook lezer van de behoeften van de andere partij. Het doel van het schrijven van brieven was het behoud van contacten met het verleden. Om de continuïteit van de briefwisseling niet in gevaar te brengen was het nodig om conflicten te onderdrukken. Gerber sluit zich hierin aan bij de psychologen die het belang van het levensverhaal onderstrepen. Hij inventariseert vervolgens over welke vaardigheden de schrijvers moesten beschikken om gedachten om te zetten in tekst en hoe de technische ontwikkeling van de postbezorging de correspondentiestroom opstuwde. In de briefwisselingen wordt veel ruimte besteed aan het regelen van de briefwisseling naast de emotionele reacties op ingrijpende gebeurtenissen en verslagen uit het dagelijks leven.

Al deze elementen waren erop gericht het netwerk in stand te houden als steun voor de eigen identiteit en het doortrekken van het levensverhaal. Als dit de belangrijkste functie voor de schrijvers was, is het des te opvallender dat er naar verhouding zo weinig brieven bewaard gebleven zijn afkomstig uit Europa. Dat kan te maken hebben met de hoge mobiliteit van de immigranten en de onverschilligheid van latere generaties, maar dit gegeven peuzelt toch wat af van de psychologische waarde van de brieven. Zonder de antwoordbrieven (die zeldzaam zijn) moeten er veel feiten oningevuld blijven. Een concurrerende hypothese is dat economische belangen tot meer correspondentie leiden dan emotionele belangen.²⁰ Voor de Nederlandse correspondentie is berekend dat er tussen 1871 en 1919 vijf procent meer brieven naar Amerika zijn gestuurd dan ontvangen

Krabbendam

(circa 23 om 22 miljoen).²¹ Tussen 1878-1886 vonden gemiddeld 145.808 brieven en postkaarten hun weg van Nederland naar de Verenigde Staten en legden gemiddeld 121.612 exemplaren de omgekeerde route af. Dit suggereert dat de achterblijvers meer moeite deden dan de migranten. Elke tien jaar verdubbelde het aantal brieven. Tegen de tijd dat de geciteerde brief werd verstuurd, was het aantal poststukken gestegen naar een miljoen per jaar. Vergelijkend macro-onderzoek naar briefwisselingen met andere bestemmingen zou nog meer over het genre kunnen onthullen.²²

Aanwijzingen voor het belang van de culturele waarde van brieven vormen het buitenproportionele aandeel van brieven uit de periode van de Goudkoorts (rond 1848) ende verwaarlozing van het bewaren van (minder interessant geachte) brieven uit de twintigste eeuw.

Conclusie

Immigrantenbrieven blijken als bron mee te groeien met de dynamische vragen die historici stellen, en historici hebben daarnaast in de afgelopen eeuw steeds nieuwe toepassingen gevonden: van details over menselijke ervaringen naar bouwstenen voor migratiepatronen en identiteitsvorming. De meest recente trend is dat de toegevoegde waarde van de emigrantbrief zowel gevonden wordt op het microniveau van de brief als object, als op het macroniveau van het volume, die door meer informatie over omgevingsfactoren verklaringskracht oplevert. Informatie over de collectievorming zelf versterkt de mogelijkheid voor innovatieve vraagstellingen nog verder. Zo kunnen deze brieven bijdragen aan onderzoek naar de geschiedenis van emoties, genderbetrekkingen, generaties en moderniseringsprocessen. De resultaten kunnen worden toegepast op internationale vergelijkingen naar transnationale verbindingen, de interactie tussen publiek en particulier gebruik van brieven, de culturele waarde van de brief en op de verhouding tussen emotionele en economische investeringen van immigranten. Dirk Polder stierf op 9 januari 1922 en werd op een eenvoudige Amerikaanse wijze begraven. Zijn oudste zoon schreef troostend aan de familie in Nederland: 'als er een hemel op aarde was, dacht hij [vader] dat California er het dichtste bij kwam.'²³ Dirks stem zweeg, maar zijn brieven spreken nog steeds.

Noten

1. Brief 25 in de Polder Collectie, Roosevelt Study Center, Middelburg. Een nadere analyse van deze brievencollectie is te vinden in: Hans Krabbendam, "From Loosduinen to Los Angeles: The Transatlantic Flow of Social Capital Through a Dutch Immigrant Family, 1910-1940," in *Morsels in the Melting Pot: The Persistence of Dutch Immigrant Communities in North America*, ed. George Harinck en Hans Krabbendam (Amsterdam: VU University Press, 2006), 169-185.
2. Corrie C. van der Baan, *Wel, heb je ooit...* (Hilversum: in eigenbeheer, 1992), 15-16.
3. J. Matthew Gallman, *Receiving Erin's Children: Philadelphia, Liverpool, and the Irish Famine Migration, 1845-1855* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000).
4. William Merrill Decker, *Epistolary practices: Letter writing in America before telecommunications* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1998), 57-103; Theresa Strouth Gaul en Sharon M. Harris, ed., *Letters and cultural transformations in the United States, 1760-1860* (Farnham: Ashgate, 2009). Voor een Nederlands voorbeeldboek voor correspondentie zie: R. Jalvingh, *Denken en schrijven: Leesboek in brieven voor de lagere scholen* (Meppel: Ten Brink, 1872).
5. Cornelia Polder aan Cor van der Baan, 4 augustus 1937. Brief 448 in Polder Collectie.
6. Donna R. Gabaccia, *Foreign Relations: American Immigration in Global Perspective* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012), 28.
7. Florian Znaniecki en William I. Thomas, *The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group* (Boston: Richard G. Badger, The Gorham Press, [1918-1920]).
8. P.R.D. Stokvis, *De Nederlandse trek naar Amerika, 1846-1847* (Leiden: Universitaire Pers, 1977).
9. Zie bijvoorbeeld de voorlichtingsfilm *Mijn neef uit Canada* (1953) die in briefvorm werd gepresenteerd.
10. Cornelia Polder aan Cor en Anton van der Baan, 13 februari 1917, 10 juni 1919 en 6 maart 1931. Brieven 80, 137 en 359 in de Polder Collectie.
11. Cornelia (6 oktober 1915) Dirk Polder (15 november 1916) en Jan en Waan Polder (19 maart 1928) aan Cor en Anton van der Baan. Brieven 33, 72 en 298 in Polder Collectie.
12. Zie voor een opsomming van de voornaamste gepubliceerde collecties Bruce S. Elliott, David A. Gerber en Suzanne M. Sinke, ed. *Letters across Borders. The Epistolary Practices of International Migrants* (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 22, n. 16.
13. Cornelia Polder aan Cor van der Baan, 6 januari 1937. Brief 440 in Polder Collectie.
14. Anastasia Christou, "Greek American Return Migration: Constructions of Identity and Reconstructions of Place," *Studi Emigrazione* 145 (2002): 201-229; Dino Cinel, *The National Integration of Italian Return Migration 1870-1929* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991).
15. Wolfgang Helbich and Ulrike Sommer, "Immigrant Letters as Sources," in *The Press*

Krabbendam

- of Labor Migrants in Europe and North America 1880s-1930s*, eds. Christiane Harzig and Dirk Hoerder, (Bremen: Labor Newspaper Preservation Projekt, 1985), 39-59; Wolfgang Helbich and Walter D. Kamphoefner, "How Representative are Emigrant Letters? An Exploration of the German Case," in *Letters across Borders*, ed. Elliott, Gerber, and Sinke, (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 29-55.
16. Dat wil niet zeggen dat migratie altijd een uiting is van modernisering. Van de zestiende tot de achttiende eeuw bestonden er verscheidene omvangrijke migratiepatronen, vooral in Europa. De verbinding tussen modernisering en migratie is dus niet noodzakelijk, maar in het trans-Atlantische geval van de negentiende eeuw en twintigste eeuw, wel plausibel. Leslie Page Moch, "Introduction," in *European Migrants: Global and Local Perspectives*, eds. Dirk Hoerder and Leslie Page Moch, (Boston: Northeastern University Press, 1996), 6-8.
  17. Cornelia en Dirk Polder aan Cor van der Baan, 22 maart 1915. Brief 23 in Polder Collectie.
  18. Beschrijvingen van de aard van Nederlandse immigrantencorrespondentie, zie: H.J. Brinks, "Immigrant Letters: The Religious Context of Dutch American Ethnicity," in *Dutch Immigration to North America*, eds. Herman Ganzevoort en Mark Boekelman., (Toronto: History Society at Ontario, 1983) 131-146. Een overzicht van verzamelingen Nederlandse emigratiebrieven, zie: Hans Krabbendam, *Vrijheid in het verschiet. Nederlandse emigratie naar Amerika 1840-1940* (Hilversum: Verloren, 2006), 331-333.
  19. David A. Gerber, "The Immigrant Letter between Positivism and Populism: The Uses of Immigrant Personal Correspondence in Twentieth-Century American Scholarship," *Journal of American Ethnic History* 16 (Summer 1997): 3-34; David A. Gerber, *Authors of Their Lives. The Personal Correspondence of British Immigrants to North America in the Nineteenth Century* (New York: New York University Press, 2006); Bruce S. Elliott, David A. Gerber, and Suzanne M. Sinke, ed., *Letters across Borders. The Epistolary Practices of International Migrants* (New York: Palgrave Macmillan, 2006).
  20. Helbich and Kamphoefner, "How Representative are Emigrant Letters?," 42.
  21. Krabbendam, *Vrijheid in het verschiet*, 232-235. Dit evenwicht was opmerkelijk vergeleken bij de ratio voor brieven uit Ierland naar Australië, waarbij maar de helft van de gestuurde brieven een antwoord uit Australië kregen (maar wel een antwoord dat twee keer zo lang was). Zie: David Fitzpatrick, *Oceans of Consolation: Personal Accounts of Irish Migration to Australia* (Ithaca: Cornell University Press, 1994), 561.
  22. Rien Kuyck-Smit, *Metonsallesgoed: brieven en films uit Nederlands-Indië van de familie Kuyck*. Ingeleid en bezorgd door Fridus Steijlen en Erik Willems (Zutphen: Walburg Pers, 2008). De delen in de Indische bibliotheek van deze uitgever bieden vergelijkingsmateriaal met de ervaring in de Verenigde Staten en andere vestigingsplaatsen van Nederlandse emigranten.
  23. Jan Polder aan Cor en Anton van der Baan, 8 februari 1922, brief 199 in de Polder Collectie.